

ШАРҚ ВА ҒАРБ МАДАНИЯТИДА «БОЙЛИК» ТУШУНЧАСИ

Мухторова Барно Алишеровна

Фарғона давлат университети, 10.00.11.-Тил назарияси. Амалий ва компьютер лингвистикаси ихтисослиги II босқич таянч докторанти

barnomukhtorova@gmail.com

Аннотация. Мазкур мақолада Шарқ ва Ғарб маданиятида «бойлик» тушунчаси ҳақидаги фикр-мулоҳазалар баён қилинган, тушунча атрофида баён қилинган фикрлар, келтирилган мисоллар ҳамда қарашлар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: маданият, Шарқ ва Ғарб маданияти, бойлик, концепт

Аннотация. В данной статье описаны мнения о понятии «богатство» в восточной и западной культурах, широко проанализированы мнения, высказанные вокруг этого понятия, примеры и взгляды.

Ключевые слова: культура, восточная и западная культуры, концепт, богатство.

Abstract. In this article, opinions about the concept of "wealth" in Eastern and Western cultures are described, the opinions expressed around the concept, examples and views are widely analyzed.

Key words: culture, Eastern and Western cultures, concept, wealth

Маданият- бу инсонларнинг ижодий фаолияти туфайли яратилган моддий ва маънавий бойликлар мажмуигина бўлиб қолмай, айти пайтда у жамият тараққиётининг даражасини ҳам ифодалайди, яъни жамиятдаги билим, мезон ва қадриятларнинг йиғиндиси маданиятда акс этади. Маданиятни ўрганиш айниқса турли маданият соҳаларининг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш билим ва тажриба доирасини кенгайтиради. Жаҳон халқларининг кўп минг йиллик маданий ҳаёти, умумий илдизлари, Шарқ ва Ғарб маданиятининг тараққиёт босқичлари, ўзига хос хусусиятлари ва муштараклиги, миллий ва минтақавий маданиятнинг жаҳон маданияти равнақига таъсири, маданиятлараро мулоқот муаммолари, маданиятнинг таркибий тузилиши, тарихий тараққиёти, уларнинг инсоният ҳаётидаги аҳамиятини ўрганиш

маданиятнинг янгидан-янги билим ва тажриба каби эшикларини очиш учун хизмат қилади, чунки маданият инсониятнинг бутун тарихий тараққиёт жараёнида яратган барча моддий ва маънавий бойликларининг хазинасини ифодаловчи тушунча бўлиб, жуда мураккаб, кўп қиррали маънавий-ижтимоий ҳодиса сифатида бевосита ўтмишдаги ва ҳозирги замоннинг кўплаб аллома ва мутафаккирларнинг ақл-идроки, истеъдоди, заковати ва меҳнати маҳсулидир. Ҳар қандай жамият маданиятида маълум тушунчалар ҳукмронлик қилади, уларнинг маданий жиҳатдан ўрганиш ва таҳлил қилиш тил вакилларнинг билим, тажриба, фикрлаш савияси, ота-боболарнинг ушбу тушунчага бўлган муносабати билан босқичма-босқич шаклланади ҳамда жамият вакилларининг маданиятига сингиб, даврларда сайқалланиб боради. Мазкур мақоламизда биз Шарқ ва Ғарб маданиятида «бойлик» тушунчасига турли тил вакилларининг муносабатларини атрофлича таҳлил қиламиз. Мисол учун, **машҳур рус олими академик Андрей Сахаров юксак ахлоқ йўлини танлаб, олимлик бурчи, одоби талабларини бажаришни ҳар қандай бойлик, иззат-икромдан баланд кўйди [3:239]. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 25 декабрда «Ёшлар Форуми»да: «Илмни кадрланг, илмга интилинг! Бир сония вақтингиз ҳам бекор ўтмасин! Ёшлик- умрнинг энг бебаҳо даври. Илм ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган, ҳеч кимдан сиздан тортиб ололмайдиган бойлик эканини асло унутманг» каби сўзлари ёшликдаги олинган илм-бу чинакам маънода улкан бойлик эканлигини тасдиқлаб турибди.**

Юқоридаги фикрларни жамлаб, шундай бир хулоса келишимиз мумкинки, ахлоқ бойликдан устун, илм эса бойлик каби кадр-қийматга эга тушунчадир. Шарқ маданиятида “бойлик” тушунчаси ғарб маданиятидан фарқли жиҳатдан турли хил қарашларни ўз ичига олади. Ўзбек маданиятида “бойлик” кўпинча нафақат моддий ютуқлар билан, балки бир қатор бошқа жиҳатлар билан боғланади:

- 1. Оила, оилавий ришталар, жамиятдаги муносабатлар.** Ўзбек маданиятида “бойлик” мустаҳкам оилавий муносабатлар ҳамда ришталар, қариндош-уруғчилик, улар томондан қўллаб-қувватланиш, жамиятдаги тадбирларда фаол иштирок этиш. Ота-онани улуғлаш, уларга итоат этиш халқимизга хос қадим қадриятларимиздандир, шу сабабли ота-онани давлатга тенглаштирилади.
- 2. Маданий мерос ва урф-одатлар.** Ўзбек маданиятидаги “бойлик” тушунчаси маданий мерос, анъана ва ҳунармандчилик, мусиқа, рақс ва миллий таомлар каби тарихий қадриятларга эга бўлиш билан боғлиқ. Маънавий бойликлар олимлар, мусаввирлар, бастакорлар, шоир ва ёзувчилар, назарийчилар, хуллас, халқ томонидан яратилади. [1:40] Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов ўзининг «Юксак маънавият-енгилмас куч» асарида айтганидек, «Албатта, ҳар қайси халқ ёки миллатнинг маънавиятини унинг тарихи, ўзига хос урф-одат ва анъаналари, ҳаётий қадриятлардан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Бу борада, табиийки, маънавий мерос, маданий бойликликлар, қўхна тарихий ёдгорликлар энг муҳим омиллардан бири бўлиб хизмат қилади»[2:51]. Кишиликнинг ҳар бир авлоди аجدодлари томонидан яратилган маданий бойликларни мерос сифатида қабул қилиб олади. Тарихий ворислик-жамият ва унинг маданияти равнақи шартидир.[4:43]
- 3. Маънавий фаровонлик.** Ўзбек маданиятида “бойлик” тушунчасининг муҳим жиҳати маънавий-рухий фаровонлик, яъни ички хотиржамлик, бахт-саодат ва инсон атрофидаги дунё билан уйғунлигини ўз ичига олади. Дунё илм-фанида биринчи муаллим сифатида тан олинган Аристотель адолат ва бахтни юксак инсоний қадриятлар сирасига киритган. Ўрта асрларда қадриятлар илоҳий мазмунда таҳлил қилинган, Уйғониш даври фалсафий қарашларида эса, инсонпарварлик, хурфиқрлик қадриятларига алоҳида эътибор қаратилган [5:863].

Шарқ маданиятида, жумладан ўзбек маданиятида “бойлик” тушунчаси жамиятнинг анъанавий ва кўпинча ўзаро бир-бирига боғлиқ бўлган маданий қадриятлар ва ҳаётини акс эттиради.

Ғарб маданиятида, жумладан, инглиз маданиятида “бойлик” тушунчаси турли қарашларни ўз ичига олади, яъни бир томондан, моддий бойлик бўлмиш пул, мулк ҳамда дабдабани ўз ичига олса, Money makes the world go round; Riches have wings; Cash is king; Money is power; Money talks; Money makes the mare to go [6:78;234] каби инглиз мақоллари бойликнинг катта қудрати дунёларни бошқаришга, бойлик инсоннинг қаноти бўлиб хизмат қилишига, пул-бу қирол, бойлик гапиради каби маъноларини бермоқда, бошқа томондан, бу тушунча ўз замирида турли хил ресурсларни, яъни таълим-тарбия, билим ва тажриба ҳамда ижтимоий муносабатларни сақлайди. Бундан ташқари, “бойлик” тушунчаси маънавий барқарорлик, оиладаги инсоний кадр-қиммат, сиҳат-саломатликни ҳам ифодалайди. “Бойлик” тушунчаси халқнинг индивидуал ҳамда маданий кадр-қимматни, инсонлар яшаб турган ижтимоий-иқтисодий муҳитни ҳам ўзида акс эттиради. Инглиз маданиятида “бойлик” тушунчаси кўпинча молиявий аҳволни кўрсататувчи омил сифатида қаралиб, моддий ресурслар, ижтимоий мавқе, фаровон турмуш тарз, жумладан соғлиқни сақлаш, таълим, уй-жой ва дам олиш имкониятини сифатли таъминлаш учун етарли миқдорда маблағга ва мол-мулкка эга бўлишни англатади, бироқ инглиз маданиятида “бойлик” тушунчаси бошқа қарашларни ҳам ўзида акс эттиради, яъни таълим-тарбия, маданий мерос, ижтимоий муносабатлар ҳамда маънавий барқарорлик каби. Айниқса, ҳозирги жамиятда “бойлик” тушунчасининг руҳий ҳамда эмоционал қарашлари ҳам шаклланмоқда, жумладан мазкур қарашлар оилавий муносабалар, соғлиқ ва бахт каби тушунчаларни ўз ичига олади. Мисол учун, Money cannot buy happiness; A penny saved is a penny earned; The love of money is the root of all evil; Easy come, easy go; You cannot take it with you when you go; It’s not what you have got, it’s what you do with it [6:4;12,389] каби инглиз мақоллари бойлик, пулни унчалик кадр-қимматга эга эмас, инсон бахти

бойлик билан ўлчанмайди, бойликни ҳеч ким олиб кета олмайди, пул-бу ёмонликнинг илдизидир, тез қўлга киритилган бойлик, тез қўлдан чиқади, агар инсон бойликка эга бўлса, уни оқилона сарф қилиш ҳамда тежаш ҳам фазилатдир каби маъноларни ўзида акс этмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, ҳар бир жамиятда шаклланиб бораётган маданият турли хил тушунчаларни ўз ичига олади, мазкур тушунчалар инсоннинг билим, тажриба, фикрлаш савияси, нуқтаи назари, дунёқараши, муносабати замирида шаклланади. Шу сабабли биз бир маданиятнинг ўзида бир тушунча атрофида ўхшаш ва фарқли, салбий ва ижобий фикрлар, муносабатлар ва қарашларга дуч келамиз. Шарқ ва Ғарб маданияти икки хил ,ўзининг фарқли ривожланиш даврларига, турли аллома-мутафаккирларнинг фикрлари ва қарашларига эга бўлган маданият бўлиб, бир тушунча доирасида умумий фикр-мулоҳазалар, хулосаларга эгаллигини кўришимиз мумкин, яъни «бойлик» тушунчаси ҳар икки маданиятга хос ҳам ижобий ҳам салбий хусусиятларга эгаллиги, ушбу тушунчанинг ҳар бир миллатда мавжудлиги, фақат муносабатларнинг ўрни, аҳамияти мақоламизда келтирилган баёнлар фикримизни яққол мисолидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Каримов Б. Маданиятшунослик. Ўқув қўлланма. -Тошкент: Молия институт, 2015. – бет.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият — енгимлас куч. — Тошкент: Маънавият, 2008.
3. Абдулла Шер. Ахлоқшунослик. Дарслик. -Тошкент, 2010. -251бет
4. С. Отамуратов, С. Ҳусанов, Ж. Раматов. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма. Т. А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти. "ЎАЖБНТ" маркази, 2002. - 213 бет.
5. Қадриятларнинг шахс маънавий қиёфасини юксалтиришдаги ўзига хос жиҳатлари, С.Панжиев, ТерДУ, 2022, 863-бет, www.oriens.uz
6. К.М.Karamatova, Н.С.Karamatov, Proverbs, Maqollar, Пословицы. Toshkent. “Mehnat” nashriyoti -2000.-398